

Glossa Iuridica

VIII. évfolyam

KÜLÖNSZÁM

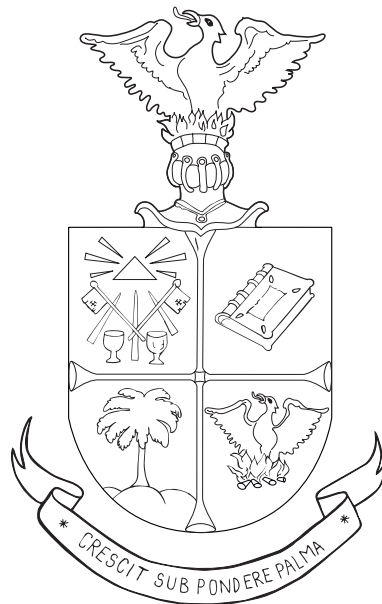

Glossa Iuridica

VIII. évfolyam

KÜLÖNSZÁM

VÍRUS ÉS ETIKA

Budapest, 2021

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

ÉSZREVÉTELEK A VALLÁSGYAKORLÁS JÁRVÁNYÜGYI KORLÁTOZÁSÁVAL KAPCSOLATBAN

ZÁMBÓ KÁROLY
PhD-hallgató (KRE AJK)

1. Bevezető gondolatok

A filozófiai módszert használó jogbölcseletre legtöbbször nem úgy szoktak tekinteni, mint aktuális problémákat feltáró tudományra. Sokkal inkább tekintik az aktuális problémák elemzésére alkalmasnak a szociológiát, vagy a vezetéselméletet. Amikor a járványügyi intézkedések vallásgyakorlással kapcsolatos vonatkozását vizsgáljuk, több kérdésre előzetesen ki kell térnünk, azért, hogy világos legyen, hogy egyáltalán mit vizsgálunk. A járványügyi intézkedésekkel kapcsolatban még talán két héttel ezelőtt is azt gondolhattuk volna, hogy ez a vizsgálódás a 2020 tavaszát érinti, azt az időszakot, ami március elejétől május közepéig-végéig, bő két hónapig tartott. Azonban ezeknek a soroknak az írása idején (2020 szeptember elején) már benne járunk a koronavírus járvány második hullámában, így joggal felmerül a kérdés, hogy a közelmúlt-ra, vagy a jelenre vonatkoznak-e elemzéseink. Itt meg kell állapítani, hogy a jogbölcselet – mivel filozófia eszközrendszerével dolgozik – ahhoz hasonlóan mindig a jövőre irányul, a jövő gondolkodását próbálja alakítani, arra próbál meg hatással lenni, eszerint rendszerezi a múltat, a történeti eseményeket, ennek érdekében vonja le következtetéseit. A jogbölcselet a filozófiához képest annyi specialitással rendelkezik, hogy a jogi aktusok állnak vizsgálódásának homlokterében. Éppen ezért a jogbölcselet a múltból indul ki, egyfajta történeti jellege van, mint magának a jogtudománynak, hiszen a jogtudomány a meghozott jogszabályt tudja elemezni, magyarázni és vizsgálni. A jog maga is az élet után kullog olyan értelemben, hogy életviszonyok, társadalmi jelenségek egyfajta sajátos reflexiójaként értelmezhető. Ebből adódóan magától értetődő, hogy jelen elemzés tárgya a 2020 tavaszi intézkedések, tehát a koronavírus járvány első hullámának tapasztalatait próbáljuk meg rendszerezni egy bizonyos szempontot kiemelve, de oly módon, hogy a tanulságokat a jelen és a jövő számára próbáljuk meg levonni.

A koronavírus járványhoz kapcsolódó vallási életet érintő korlátozásokkal kapcsolatban vizsgálni kell azt, hogy mennyiben állami, és mennyiben egyházi hatóságok intézkedéseiről van-e szó. A kérdés alkotmányjogi természete

egyértelmű: az állami és az egyházi hatóságok kapcsolatáról, egymáshoz való viszonyáról van szó, egy kiélezett helyzet kapcsán.¹ Ennek vizsgálata azért szükséges, mert a vírusjárvány első hullámának az értékelésében, különösen az első és a második hullám közötti időszakban sok, első hallásra megalapozatlannak tűnő, szélsőségesnek tetsző vélemény jelent meg. Ennek egyik véglete az, hogy a mai társadalmakban sokféle módon megnyilvánuló – keresztényüldözésként is értelmezett – ideológiai küzdelem egyik megnyilvánulása volt az, hogy az istentiszteleteket, egyházi szertartásokat, az azokon való részvételt betiltották. Ez a gondolkodás elsősorban nem a magyar intézkedésekkel kapcsolatban indult el, de a gondolatra érdemes magyar vonatkozásban is reflektálni.² Elsősorban ennek a kérdésnek a megvilágítása érdekében azt kell tisztázni, hogy a vallási élet korlátozásának konkrét döntését milyen hatóság, egyházi, vagy világi hatóság hozta-e meg. Valamint azt is vizsgálni kell, hogy az egyházi és világi hatóságok milyen kapcsolatban voltak egymással, mennyire működtek együtt az intézkedések meghozatalában.³ Ugyanakkor azt is meg kell vizsgálni, hogy a társadalom többi területén milyen korlátozásokat hoztak, és azokkal a korlátozásokkal mennyiben voltak összhangban a vallási életet érintő korlátozások.

A második kérdés, amit meg kell vizsgálni, hogy a különleges jogrend, amely bevezetésre került, hogyan érintette az állami és egyházi hatóságok egymáshoz való viszonyát.⁴ A kérdés alkotmányjogi mivoltát a különleges

- 1 A vallási életnek, a vallás gyakorlásának az állam és a jog szempontjából releváns része a vallás gyakorlásának a nyílt, nyilvános megnyilvánulásai. KÖBEL Szilvia (szerk.): *Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai*. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Patrocinium, 2019, 215. (A kötet szerzői: Antalóczy Péter, Birher Nándor, Köbel Szilvia, Ormóshegyi Zoltán, Paczolai Péter, Rixer Ádám, Szathmáry Béla, Tóth J. Zoltán)
- 2 Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung; *Bericht der Bundesregierung zur weltweiten Lage der Religionsfreiheit*, Berichtsraum 2018 bis 2019. 8-9. https://www.bmz.de/religionsfreiheit/de/der-bericht/Zweiter-Religionsfreiheitsbericht.pdf?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_202010 (2020. 10. 30.)
- 3 Felmerül az a kérdése, hogy mennyiben lehet elemezni a jogszabály mellett annak belső forrását, a jogalkotási szándékot. Ilyen értelemben a jogszabály megjelenését megelőző egyeztetések, tárgyalások is beletartozhatnak egy jogelméleti elemzésbe. A két szemlélet összekapcsolható, ha éppen azt hasonlítjuk össze, hogy milyen módon jelenik meg egy probléma az életben, és milyen módon jelenik meg a jogforrásban. Vö. Cservák Csaba: A jog rétegelméletének új megközelítése – különös tekintettel az alkotmánybíráskodás szempontjaira. *Jogelméleti Szemle*, 2020/2, 121.
- 4 Az állam és a vallási közösségek egymáshoz való viszonyát az Alaptörvény, és a 2011. évi CCVI. törvény szabályozza. A törvény az „állam és a vallási közösségek különvált működésének alkotmányos követelményét [...] kölcsönös előnyökön alapuló elveit” érvényesíti. KÖBEL i. m. 159.

jogrend természetének mélyebb megértése adja. A történelmi egyházak is rendelkeznek sajátos jogrenddel, ennek legjellemzőbb példája a katolikus kánonjog. Az állami alkotmányos jogrendszerben ismert különleges jogrendhez hasonló rendkívüli jog ilyen értelemben nincs az egyházi jogrendekben. Meg kell vizsgálni, hogy az állami, és az egyházi jogrendek alapvetően kiegyensúlyozott egymáshoz való viszonya hogyan módosul akkor, amikor az államban a különleges jogrend kerül bevezetésre.⁵

Mindkét felvetett kérdés igen szerteágazó és messzire vezető elemzésekre adna lehetőséget. Mondani sem kell, hogy jelen dolgozat terjedelme csak egy vázlatos áttekintést tesz lehetővé. A másik ok, ami miatt nehéz ezt a kérdést igazán átfogóan megvizsgálni, az a körülmény, hogy a koronavírus járvány olyan napról napra, óráról órára gyorsan változó helyzetet teremtett, amelyben egy ma kikövetkeztetett gondolat holnapi érvényessége bizonytalannak tűnhet. Éppen ezért – mint említettem – első sorban a közelmúlt eseményeit szeretném elemezni, elsősorban a jogi aktusokon keresztül. Ennek kapcsán pedig szeretnék levonni néhány olyan következtetést, amelyek túlmutatnak ezen a gyorsan változó időszakon.

2. Az állami és az egyházi hatóságok egymáshoz való viszonya a járványügyi jogi aktusok tükrében

Amikor a járványügyi intézkedések vallásgyakorlást érintő vonásait vizsgáljuk, legszembetűnőbb kérdés, hogy hogyan viszonyul egymáshoz az állami és az egyházi hatóság. A vallási életet érintő korlátozások állami vagy egyházi hatóságtól származnak-e, és ezen keresztül milyennek tűnik az állam és egyház egymáshoz való viszonya.⁶ A kérdés azért érdekes, mert nemzetközi viszony-

5 Rixer Ádám 2010-ben felvetette, hogy a szekularizáció korábbi eredményét az iszlám terjedése felülírhatja. „Az iszlám terjedése és különösen a »fundamentalista mohamedanizmus« politikai hatalomra jutása vagy a hatalom átvételére való törekvése áll nemcsak a vallásszociológusok, hanem a politikatudósok – s egyre inkább a jogtudósok – érdeklődésének középpontjában. Az említett tendenciák egyébként arra is következtetni engednek, hogy a szekularizáció korábban elfogadott elmélete a mai társadalomnak egészében semmiképpen sem felel meg a valóságnak.” RIXER Ádám: *Jog és válság – A mai jog válsága – a válság joga és az új természetjog. De Iurisprudentia et Iure Publico*, 2010/3–4, 15-16.

6 Rixer Ádám felhívja a figyelmet, hogy az Alaptörvényben, és a 2011. évi törvényben megnyilvánuló szabályozás az állam és a vallási közösségek egyre javuló kapcsolatáról tanúskodik abban az értelemben, hogy a kölcsönös előnyök keresése, és értékelése egyre hangsúlyosabb ebben a kapcsolatban. Vö. RIXER Ádám: *A vallás fogalmáról*.

latban nem kevés feszültség származott abból, hogy úgy tűnt, mintha az állam a világvárványra hivatkozva korlátozná a vallásgyakorláshoz való jogot. Jelentős egyházi személyiségek is tettek ilyen tartalmú nyilatkozatot. Nyilvánvaló, hogy az ilyen jellegű nyilatkozatok nem tartoznak a jogelméleti vizsgálódás tárgykörébe, azonban mégis érdemes egy-egy kiragadott példán keresztül érinteni ezeket a nyilatkozatokat, hogyha a kérdésben megnyilvánuló mögöttes társadalmi hangulatok sokféleségét meg akarjuk ismerni, mint a kérdés egyfajta hátterét.

Az egyik ilyen példa Carlo Maria Viganó érsek (az Amerikai Egyesült Államok korábbi apostoli nunciusa) nyilatkozata, amelyben figyelmezteti az olasz püspököket arra, hogy az állam nem illetékes dönteni az istentiszteleti helyek tekintetében. Felhívja az érsek az olasz püspökök figyelmét arra, hogy az Apostoli Szentszék és Olaszország között érvényben lévő konkordátum értelmében nem a kormány, hanem a püspökök tulajdonát képezik az istentiszteleti helyek.⁷

A másik példa Robert Sarah bíboros szeptember 12-én írt levele a püspöki konferenciák elnökeihez. Robert Sarah bíboros az Istentiszteleti és Szentségi kongregáció prefektusa arra kéri a püspöki konferenciák elnökeit, hogy hívják fel a hívek figyelmét, hogy amint a körülmények lehetővé teszik, vegyenek részt a nyilvános liturgiákon.⁸

Így fogalmaz az Istentiszteleti és Szentségi kongregáció prefektusa: „Bíznunk kell a püspökök határozott és okos fellépésében, hogy az állami hatóságok ne kezelhessék a hívek szentmisén való részvételét egyszerű »gyülekezésként«, és ne hozhassák összefüggésbe szórakoztató összejövetelekkel. A civil hatóságok nem hozhatnak liturgikus szabályokat, ez egyedül az illetékes egyházi hatóság joga. [...] Ismerjék el a hívek jogát a szentáldozáshoz és a szentségimádáshoz az előírt módok szerint. Ne essünk ezen a téren az állami hatóságok és a püspök rendelkezéseit meghaladó túlzásokba. [...] A püspökök és a Püspöki Konferenciák által hozott ideiglenes szabályok hatályukat veszítik, amikor az élet visszatér a normál kerékvágásba.”⁹

A prefektus levelének idézett részei a következő problémákra engednek következtetni. Az első idézett részlet arra utal, hogy előfordult, hogy az állami

Jogelméleti Szemle, 2011/4, 1.

7 „Az Apostoli Szentszék és Olaszország között lévő konkordátum értelmében az összes istentiszteleti hely a püspökök és nem a miniszterelnök tulajdona” – mondta Carlo Maria Viganó érsek az AldoMariaValli.it lapnak április 29-én. Szerinte az olasz püspöki kar „behódolt” az államnak”. <https://gloria.tv/post/dHPzXyLUQRqY1fito3oqaapq6> (2020. 09. 14.)

8 <https://gloria.tv/post/2LsaTtiNsCknCgrj3MHhRYMHV> (2020. 09. 15.)

9 <https://www.magyarokurir.hu/hirek/orommel-terjunk-vissza-az-eucharisztiahoz-az-istentiszteleti-kongregatio-levele> (2020. 09. 16.)

hatóságok az egyházi szertartásokat egyszerű gyülekezésként értelmezték, és egyfajta szórakozó összejövételnek, szabadidős tevékenységnek tekintették. Az idézett szöveg második mondatától kezdődő szakasza arra utalhat, hogy az állami hatóságok előírásaikkal beleszóltak abba is, hogy miként végezhetik a szertartásokat, és ezeket az előírásokat (az egyházi hatóságok, szolgáló lelkészek) eltúlozva teljesítették.¹⁰ Az utolsó idézett mondata a prefektus levelének pedig arra utal, hogy ha egy rendkívüli esemény, vagy rendkívüli körülmény miatt ideiglenesen új szabályokat léptetnek életbe, akkor a rendkívüli esemény vagy körülmény elmúltával az arra tekintettel meghozott ideiglenes szabályok hatályukat veszítik.¹¹

A két példa csak illusztrálja azt a közhangulatot, ami sok esetben megnyilvánul. Mivel Olaszországban a koronavírus járvány első hulláma előbb megjelent, mint Magyarországon, a vallásgyakorlást érintő korlátozások ott előbb elkezdődtek. Ha a fent idézett két példával illusztrált gondolatot – miszerint az állam beavatkozik az egyházi ügyekbe – túlzásnak is érezzük, azt érzékeltetik ezek a nyilatkozatok, hogy ez a gondolat megjelent a korlátozások kapcsán.

10 Ez paradoxon: egy előírást megtartani, de eltúlozva. Sajátos módon mégis előjött a jelenség. Ebben az az érdekes ellentmondás, hogy amely túlzással tartanak be egy előírást, akkor a magatartásnak az a része, amely az előírást meghaladja, nem tartozik az előíráshoz. Maga a jelenség ezért ellentmondásos, ugyanakkor valamilyen nehezen meghatározható okból kifolyólag mégis jellemző a jelenség, erre utal a prefektus levelének ez a része. Hogy mit is jelent pontosan ez a jelenség, és miért jön létre adott esetben az állam és az egyház kapcsolatrendszerében (is), annak mélyebb elemzése jelen tanulmány kereteit meghaladná. uo.

11 A prefektus levelének talán leginkább értelmezést kívánó, mégis igen fontos része ez a mondat, amely mintha (a felvetett probléma kényessége miatt, vagy más okból) kissé talányosan, homályosan van megfogalmazva. Az alapprobléma az, hogy egy hatóság vagy egy előljáró az alárendeltjei számára hoz egy intézkedést, valamilyen rendkívüli körülmény miatt, például ideiglenes jelleggel valamilyen jog gyakorlását felfüggeszti, vagy valamilyen olyan szabályt felállít, amit normál helyzetben nem tehetne meg. A rendkívüli körülményre hivatkozva mégis megteszi, és az ideiglenes jellegére hivatkozva fogadtatja el a szabályt. Azonban amikor elmúlik a szabály bevezetését indokoló rendkívüli helyzet vagy körülmény, a szabály mégis hatályban marad. Az ideiglenesen meghozott szabály véglegesítésénél szoktak arra hivatkozni, hogy „hiszen működik”. Ez egy gyakran alkalmazott vezetéstechnikai eszköz. Ennek a vezetéstechnikai eszköznek egy változata, amikor az ideiglenesen meghozott intézkedés hatályon kívül helyezését az intézkedő hatóság eggyel alacsonyabb szintre delegálja, és ilyen módon nem helyezi hatályon kívül. Jogi szemmel nézve, egy normát ugyanannak a fórumnak kell hatályon kívül helyeznie, amely meghozta azt. A prefektus levele azt a problémát érinti, hogy az egyházi életben előfordul, hogy az ideiglenesen meghozott szabályt ilyen módon akarják hosszabb távon fenntartani. Ez a levélrészlet viszont arra utal, hogy egy ideiglenesen meghozott szabály az azt indokoló körülmény elmúltával akkor is hatályát veszíti, hogyha nem helyezik formálisan hatályon kívül. uo.

Mivel Olaszország és Nyugat-Európa előrébb járt a járvány terjedésében, ezért amikor nálunk is elkezdődtek a vallásgyakorlást érintő korlátozások, akkor már lehetett számítani ezeknek a gondolatoknak a megjelenésére.

Ezeknek a fentebb felvázolt feszültségeknek a fényében érdekes megvizsgálni a magyarországi vallásgyakorlást érintő járványügyi intézkedéseket. Ha probléma lényege, amelyet a fentebbi példák felvetettek abban áll, hogy az állam – néhány vélemény alapján úgy tűnik – beleszólt az egyházi élet egyes megnyilvánulásába, akkor elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy Magyarországon lehet-e ezt megalapozottan állítani. A kérdés a magyar jogrendszer vonatkozásában alkotmányjogi jelentőséggel bír, mivel az állam és a vallási közösségek (történelmi egyházak) elválasztása a magyar alkotmányosság egyik kulcskérdése, és mint ilyen, az Alaptörvényben vannak lefektetve az erre vonatkozó szabályozás alapelvei. Az Alaptörvény ezt a következőképpen szabályozza:

(Szabadság és felelősség) „VII. cikk (1) Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabad megválasztásához. Ez a jog magában foglalja a vallás szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa. [...]

(3) Az állam és a vallási közösségek különváltan működnek. A vallási közösségek önállóak.”¹²

Az idézet alapján látható, hogy az állam elismer két jogot: a vallási cselekmények nyilvános, közösségi végzésének jogát, és a vallási közösségek államtól való különválasztásával együtt járó önállóságát. Ezt az alkotmányos jogot sarkalatos törvény is megerősíti.¹³

12 Az Alaptörvény Szabadság és felelősség fejezetének VII. cikke a vallásszabadsággal, mint alkotmányos szabadságjoggal foglalkozik. A két bekezdés, amit idéztem, a jelen írás témájába tartozik: az (1) bekezdés a vallás szabad gyakorlásának jogát biztosítja alkotmányos szinten, beleértve a nyilvános szertartások végzését, a (3) bekezdés pedig az állam és a vallási közösségek elválasztását, illetve a vallási közösségek önállóságát biztosítja. Ez utóbbi ez esetben azt jelenti. Ez azt jelenti a magyar alkotmányosság történeti összefüggésében, hogy az állam nem szól bele a vallási közösségek életébe. Ez azért fontos, mert a magyar történelemben számos olyan példa volt, amikor az államhatalom direkt beleszólt az egyházi ügyekbe. Ilyen volt például a magyar uralkodó főkegyúri jogának (amely abban az időben törvényes, és történelmileg igazolható jogintézmény volt) visszaélésszerű gyakorlása II. József részéről, vagy a kommunista rezsim egyházüldözése, amelyre külön felállították az ún. Állami Egyházügyi Hivatalt.

13 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak,

Ennek figyelembevételével azt vizsgáljuk meg, hogy a koronavírus járvány kapcsán megjelent vallásgyakorlást érintő korlátozások tekintetében, egy rendkívüli helyzetben, hogyan valósult meg az állami és a vallási szféra elválasztása. Amikor például a Magyar Katolikus Püspöki Kar járványügyi intézkedései megjelentek, és azokat közzétették, szembeötlő volt az a hivatkozás, miszerint az állami hatóságok rendelkezéseire figyelemmel hozzák meg maguk a püspökök korlátozó rendelkezéseiket.¹⁴ Ugyanakkor az állami hatóságok járványügyi rendelkezéseiben nem érhető tetten olyan szándék, miszerint saját hatáskörükben korlátozni kívánnák a vallásgyakorlás közösségi és nyilvános alkalmait.

A járványügyi jogi aktusok alatt azokat a jogszabályokat értjük, amelyeket a világjárványra való tekintettel hoztak meg. Ezek törvények és rendeletek.¹⁵ A különleges jogrend körébe tartozó veszélyhelyzetet a 2020. évi XII. törvénnyel az Országgyűlés megerősítette, ennek megfelelően rendeletekkel történt a koronavírus járvány elleni védekezés tételes szabályozása.¹⁶ A veszélyhelyzetet a Kormány 2020. március 11-én hirdette ki rendeletével.¹⁷ A Kormány ezt követően 2020 március 16-án hirdette ki a rendkívüli, csoportosulásokat korlátozó intézkedéseket. A rendelet 4.§-ában a következőket olvashatjuk: „(1) Rendezvény helyszínén a résztvevők számától és a rendezvény helyszínétől függetlenül tilos tartózkodni. Gyűlés helyszínén tartózkodás tilos. (2) Nem minősül rendezvénynek a vallási közösség szertartása, továbbá a polgári házasságkötés és a temetés.”¹⁸

Az Kormány idézett rendelete arra enged következtetni, hogy a Kormány nem akarta saját hatáskörében szabályozni a vallási élet közösségi megnyilvánva-

vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról. Az állam és a vallási közösségek különvált működését az Alaptörvényre utalva a törvény bevezetője (1.§ előtti szakasza) említi. A vallási cselekmények nyilvános gyakorlásának jogát pedig az 1. § (2) bekezdése határozza meg.

14 https://katolikus.hu/media/Szentsegek_kiszolgaltatasa_jarvanyveszely_idejen_A5pdf. (2020. 09. 17.)

15 A Wolters Kluwer jogtár gyűjteményben közli a jogi aktusok összességét, amelyeket a világjárványra való tekintettel hoztak meg. Ezek közé tartoznak az Európai Unió jogi aktusai, törvények, kormányrendeletek és miniszteri rendeletek. Ebben gyűjteményben a hatályos jogszabályok szerepelnek, de a történeti jellegű vizsgálatokhoz is nyújthat segítséget a gyűjtemény. A nem hatályos jogszabályokat az azokat hatályon kívül helyező, vagy felváltó jogszabály utalásai alapján külön kell megkeresni. <https://net.jogtar.hu/veszelyhelyzet> (2020. 09. 14.)

16 2020. évi XII. törvény 2. §.

17 40/2020.(III.11.) Korm. rendelet

18 46/2020.(III.16.) Korm. rendelet.

nulásait, hanem tiszteletben tartotta az állam és a vallási közösségek különvált működésének alkotmányos elvét. Ilyen módon meghagyta a vallási közösségek államon belüli sajátos önállóságát. A Kormány erre irányuló szándékát támasztja alá a következőkben hivatkozott rendelet is, amelyet a járványügyi védekezéssel kapcsolatban meghoztak.

A Kormány kijárási korlátozásokat meghozó rendeletéből kitűnik, hogy vannak olyan tevékenységek, amelyek indokoltá teszik a lakóhely elhagyását. A rendelet ezt a 3. §-ban mondja ki, majd a 4. §-ban tételesen felsorolja azokat a tevékenységeket, amelyek a 3. § értelmében ebbe a körbe tartoznak. A taxatív felsorolás utolsó tagjaként említi a rendelet a hitéleti tevékenységet.¹⁹

A fenti megállítást támasztja alá az a mozzanat is, miszerint a Kormány rendeleteivel nem akart közvetlenül beleszólni a vallásgyakorlásba, a hitéleti tevékenység nyilvános és közösségi alkalmainak korlátozásával. Ez azért jelentős gesztus a vallási közösségek felé, mert a nemzetközi példák nem ezt mutatták, amint fentebb utaltunk rá. A Kormány tehát koronavírus járvány okozta rendkívüli helyzetben is tiszteletben tartotta a vallásszabadság alkotmányos alapját. Azokat a korlátozásokat, amelyek a hitéleti tevékenységeket a gyakorlatban érintették, az arra illetékes egyházi hatóságok hozták meg, amint azt jól láthatjuk például a katolikus egyház esetében a Magyar Kurír honlapján összegyűjtött, és időrendi sorrendben hozzáférhető járványügyi intézkedésekben.

3. A különleges jogrend kérdése az egyházi jogrendszerekhez való viszonyban

A fentebb kifejtett gondolatok után röviden szeretnék kitérni egy látszólag elméleti kérdésre, nevezetesen arra, hogy a különleges jogrend, ami a járványügyi védekezés során bevezetésre került, milyen módon viszonyul az egyházi jogrendekhez. Az első olvasatra elméletinek tűnő kérdés gyakorlati vetületét az a bennfoglalt kérdés adja, hogy mennyiben van lehetősége, vagy lett volna lehetősége a Kormánynak a különleges jogrendben beleszólni a hitéleti tevékenységbe, ha ez szándékában állt volna. Ennek a kérdésnek az alapos tárgyalásánál két dolgot kellene megvizsgálni: a különleges jogrend és az egyházi jogrendek természetét. Az első kérdést vázlatosan tudjuk csak érinteni, a második kérdés tárgyalását azonban e helyütt mellőzzük, hiszen az megérne egy külön tanulmányt.

A különleges jogrend az Alaptörvényben meghatározottak szerint jelenti a rendkívüli állapotot, a szükségállapotot, a megelőző védelmi helyzetet, a

¹⁹ 71/2020.(III.27.) Korm. rendelet a kijárási korlátozásról.

váratlan támadást, és veszélyhelyzetet.²⁰ Ez utóbbiról volt szó a járványügyi védekezés során. A különleges jogrendre vonatkozó közös szabályok meghatározással, hogy az alapvető jogok gyakorlása felfüggeszthető, de meghatározott kivételekkel. A vallásgyakorlással összefüggő alapvető jogok eszerint felfüggeszthetők. A Kormány azonban feltehetőleg az arányosság és a cél figyelembevételével azt az utat választotta, hogy a vallási közösségek saját jogrendjükön belül hozzák meg a szükséges intézkedéseket. A vallási közösségek azonban nem rendelkeznek a világi joghoz hasonló rendkívüli jogrenddel, de a vallási közösségek vezetői hozhatnak rendkívüli intézkedéseket. Ez történt meg a példának felhozott katolikus egyházban, amikor a nyilvános Istentiszteletek felfüggesztéséről a Magyar Katolikus Püspöki Kar döntött. Hasonló tartalmú döntéseket hozott a többi keresztény történelmi egyház, és vallási közösség is, így a Magyarországi Református Egyház vezetősége is.²¹

4. Záró gondolatok

A fentiek alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy a járványügyi intézkedések kapcsán a Kormány nem kívánta saját hatáskörében korlátozni a hitéleti tevékenységet.²² Amennyiben az egészségügyi válsághelyzet korlátozásokat tett indokolttá ezen a téren, a vallási közösségek vezetői hozták meg a szüksége korlátozó intézkedéseket. Talán éppen azoknak a feszültségeknek kívánta a Kormány elejét venni, amely feszültségek nyugat-európai viszonylatban megnyilvánultak? Meglehet, de talán az is elképzelhető, hogy a különleges jogrend bevezetésével együtt járó társadalmi feszültségeket megpróbálta a Kormány minimalizálni. Ez a gondolat annál is valószínűbbnek tűnik, hogyha figyelembe vesszük a koronavírus járvány második hullámát, amiben jelenleg (2020 őszén) benne vagyunk. A kormány az első hullámhoz hasonló súlyos intézkedéseket még nem hozott, és a vallási élet gyakorlását sem korlátozták a vallási közösségek vezetői oly módon, mint az első hullám idején.²³ Persze ennek részletes elemzése

20 Alaptörvény, 48–54. cikk

21 Magyarországi Református Egyház – Istentiszteletek a járványügyi szabályok betartásával. Kommunikációs szolgálat – 2020. augusztus 31. <https://reformatus.hu/> (2020. 09. 17.)

22 Friss hír e sorok írásának idején, hogy Kanadában, Quebec tartományban, a kormány 50 főre korlátozta a látogatók számát a nyilvános helyeken, beleértve a templomokat. A hír szerint egyetlen egyházi szervezettel sem egyeztettek. <https://www.magyarokurir.hu/hirek/egy-kategoriaba-soroltak-isten-hazat-es-szorakozohelyeket-quebec-erseke-a-korlatozasokrol> (2020. 10. 7.)

23 Ausztriában a járványügyi korlátozások miatt jelentősen visszaesett a vallásgyakorlás,

már nem tartozik a jogbölcseleti vizsgáldás tárgykörébe, mint ahogy annak a meggondolása sem, hogy a jelenlegi, második hullám védekezésének az elsőtől különböző taktikája mennyiben köszönhető a vírus működéséről megszerzett orvosi, egészségügyi tapasztalatnak, az egészségügy felkészültségének, vagy nemzetgazdasági és egyéb társadalmi szempontnak.

A járványügyi válsághelyzettel kapcsolatban felvethető az a kérdés, hogy mennyiben tekinthető úgy, hogy az állami szervek egyfajta előzékenységétől függ az egyházi autonómia érvényesítése. Úgy is meg lehetne fogalmazni a kérdést, hogy az állam és az egyház mellérendeltségi viszonya mennyiben tekinthető a pozitív jogrend valóságának, és mennyiben tekinthető csupán egy ideológiai diskurzus részének. A kérdés megközelítésénél figyelembe kell venni, hogy a vallásszabadság alkotmányos alapjog, amelynek az állam részéről való elismerése és tiszteletben tartása tekinthető a jogállamiság egyik fontos fokmérőjének. Az, hogy az állam tiszteletben tartja-e az egyházak, vallási közösségek autonómiáját, az éppen ezért nem egy diskurzus része, hanem egy olyan alapjog biztosítása, amely elengedhetetlenül hozzátartozik a jogállamiság fogalmköréhez. Amennyiben azonban – történelmi távlatokban gondolkodva – mégis egy diskurzus részeként tekintünk az egyházak autonómiájának biztosítására, akkor rá kell mutatni arra, hogy ez egy mélyebb és szélesebb körű diskurzus, amelynek témája az állam és a személy egymáshoz való viszonya. Itt tehát arról van szó, hogy az állam hogyan tartja tiszteletben polgárainak, mint személyeknek a személyiségükből fakadó autonómiáját, és ennek megfelelően hogyan biztosítja és védi a személyi autonómiával összefüggő jogokat. Úgy gondolom, hogy a vallási közösségek autonómiája ezen belül van, ezért ezzel a kérdéssel együtt értelmezhető.²⁴

A személy szabadságába tartozik az autonómiából fakadó jogok gyakorlása, ugyanakkor kötelezettségként jelenik meg az autonóm szabad személy számára a más személyek autonómiájának és szabadságának tiszteletben tartása. Ehhez kell, hogy megfelelő keretet adjon az állam törvényes rendje. Ennek a törvényes keretnek a szabályai valóban lehetnek egy diskurzus témái, amely diskurzusban a társadalomfilozófiai és jogbölcseleti szempontokat a maguk történeti kontextusában célszerű érvényesíteni.

egyes diplomák szinte teljesen elnéptelenedtek, ugyanis a hívők egy része a korlátozások feloldása után sem tért vissza a templomba. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/elkerulhetetlen-a-vallasgyakorlas-visszaszorulasa-egy-osztrak-pasztoralpszichologus-szerint> (2020. 10. 11.)

24 Marguerite A. PEETERS: *A polgár és a személy*. https://m.blog.hu/ka/katolikusvalasz/marguerite_a_peeters_a_polgar_es_a_szemely.pdf (2019. 04. 12.)

Az állami jogrend egyrészt védi az egyén autonómiájából eredő szabadságát, és ennek megfelelően jogokat ismer el, és azok gyakorlását biztosítja és védi, másrészt a más személyek autonóm szabadsága védelmében kötelezettségeket ír elő, korlátokat állíthat fel. Ezen belül értelmezhető az autonóm személyek, és a személyek által létrehozott közösségek szabadága.²⁵

Az, hogy a kormányzati hatalom jogszerűen korlátozhatja a lelkiismereti szabadság egyes közösségi megnyilvánulásait, ez a magyar jogrendszerben kizárólag a különleges jogrend sajátossága. Az, hogy a tavaszi járványügyi korlátozásokkal kapcsolatban a kormány tiszteletben tartotta a vallási közösségek autonómiáját, annak a fényében értelmezhető gesztusként, hogy a különleges jogrend alapján a kormány rendeleteivel egyes alapvető jogok gyakorlását felfüggesztheti.²⁶ Az alapvető jogok biztosítása azonban fontos része a jogállamiságnak. Az, hogy a kormány a vallási közösségek tekintetében a direkt korlátozások helyett egyfajta konzultatív utat választott a járványügyi biztonság létrehozásához, mindenképpen olyan gesztusértékű megnyilvánulás, amelyből arra a szemléletre következtethetünk, miszerint az alapvető jogok szabad gyakorlása olyan tényező, amely a jogállamiságot, és ezáltal magát az államot mindenkor erősíti.